

ČIURLIONIS IR TĒVIŠKĒ

Montažas sudarytas Prano Zarankos

1. JŽANGA: Čiurlionio šimtąjį gimtadienį minėdami, lietuviai rengia ir dar rengs jo kūrybos koncertus, jo tapybos (nors ir reprodukcijų) parodas, bus straipsnių spaudoje, kunigas Stasys Yla rašo studiją apie Čiurlionį.
- Prisimindamas sendraugių stovyklas, ypač gausius vaikus ir paauglius, dūmojau, kad reiktų kaip nors Čiurlionį ir jiems daugiau pažinti, suprasti, pamilti. Perskaičiau jo sesers Valerijos Čiurlionytės - Karužienės paruoštą ir 1960 metais Vilniuje išleistą knygą *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis apie muziką ir dailę*, kur sutalpinta jo laišakai, užrašai ir straipsniai. Perskaičiau ir kitos, jaunosios sesers Jadvygos *Atsiminimus apie Mikalojų Konstantiną Čiurlionį*, išleistus Vilniuje 1970 metais. Tiek jo laiškuose, tiek sesers prisiminimuose man krito akin ir savotiškai jaudino Čiurlionio santykiai su tėvais, o ypač jo rūpestis jaunesniaisiais broliais ir seserimis, jų supratimas ir didelė vaikų meilė. Nemažiau Čiurlionį į save traukė ir visa tėviškės gamta ir žmonės. Tad ir noriu šiandien pakelti su visais į Čiurlionio tėviškę. Kelionės lazda ar ramstis tebus lietuviška daina, poeto žodis, čiurlioniški laišakai, jo seserų godos ir, lyg saulės motyvas Čiurlionio sonatose, lietuviška dvasia . . .

2. DAINA: Tykiai, tykiai, Nemunėlis teka, ne taip tykiai, kaip motulė verkia.
liaudies Kad žinotau, ko motulė verkia, kad aš išmanyta, ko senoji verkia.
Aš motulę žodeliu paguostau, jos baltuosius plaukelius bučiuotau.
Tykiai, tykiai Nemunėlis teka, ne taip tykiai, kaip motulė verkia. . .

3. POEZIJA

Kazio Bradūno "Antroji Fuga"

I

Kas pasaka, kas realybė? / Kas gi šviesa, kas tamsa?
Kas akimirka, kas amžinybė? / Kas perlai, o kas rasa?
Viskas - arti ir toli, / vienumoj ir kontrastuos.
Ir kaip atsakyti gali, / kur gilumos, o kur brastos ?
Kur pasibaigia žmogus, / ir kur prasideda Dievas?
Kur garuojanti žemė, / kur debesuotas dangus,
O kur vien kūrybos motyvas? . . .

II

4. POEZIJA

Kas gali būti realiau / kaip mediniai kryžiai prie tako
Ten, kur tu ir kur aš gimiau, / ten, kur smiltys į viską atsako . . .
Atsigulki į žemę laukuos, / paskęsk į peizažo spalvą,
Vien stebėki, kaip vėjai šukuos / baltą debesio galvą.
Ir nieko nebus realiau / kaip tavo paties alsavimas,
Ir nieko giliau / kaip šaltinio čiurlenimas . . .

5. PASAKOTOJAS: Taip mąstė poetas Kazys Bradūnas savo susitikimuos su Čiurlioniu Antrojoj Fugoj. O dabar paklauskim, ką rašo pats Čiurlionis, jau 27 - tus metus įpusėjęs, iš Leipcigo savo draugui lenkui Eugenijui Moravskiui:
6. ČIURLIONIS: “Tiesą pasakius, truputį ėmiau pavydėti vyturiukams ir gandrums, traukiantiems į aną pusę, kad leidausi pralenkiamas, bet tai niekis. Kas žino, gal tas pats gandras pakalens man pasveikinimą Druskininkuose. Ech, Geniuk, gaila, kad tu nežinai, kas yra sugrįžti į gimtąjį kaimą. Jau varstas iki namų. Štai tuoj už miškelio. Vėl girdi pušų šnibždesį, tokį rimtą, tartum tau kažką sakytų. Nieko
- 6a. *niūniuoti* *GIMTINĖS DANGUS* taip gerai nesupranti, kaip tą šlamesį. Miškelis retėja, jau spindi pro šakas ežeras. Susikūprinęs Andriukas tempia iš šaltinio vandenį, o toliau namai, gandro lizdas, bažnytėlė. Viskas tas pats, ir taip niekas nepasikeitė, kad valandėlę atrodo, jog grįžti iš kankorėžių karo su berniukais miške, o tas Leipcigas, Varšuva, sakytum tik ilgas ir sunkus sapnas.”
7. DAINA: *GIMTINĖS DANGUS* ž. St. Žlibino, muz. Teisučio Makačino
- Dažnai menu gimtinės taką, girdžiu šlamėjimą beržų,
Kažinkas plieno dalgę plaka ten dobilienoj pamažu.
Skubėkit pilkos marių bangos iš mano tolių ir sapnų,
Kur tėviškėlės gimtas langas, kur nemunai jaunų dienų.
Ten žemė sodais išdabinta, ten gegė laimę iškukuos,
Ten mano saulė, mano mintys ir mano dienos ten laukuos.
Skubėkit . . .
Sapne regiu gimtinės dangų ir vežimus girdžiu kely . . .
O kaip toli tie sodžiai brangūs, tie mano kaimai, kaip toli . . .
Skubėkit . . .
8. PASAKOTOJAS: Nors Čiurlionis gimė Varėnoj, tačiau augo, brendo Druskininkuose ir, kaip pastebėjote, juos vadina net gimtuoju kaimu. Gražiai Druskininkus prisimena Jadvyga Čiurlionytė:
9. ČIURLIONYTĖ: “DRUSKININKAI ! Jie auga, klesti ir ketina tapti dideliu miestu - su dangoraižiais, prašmatniomis kavinėmis, triukšmingais garsiakalbiais, troleibusais, vaikščiojančiomis “spidolomis”, su visu tuo, kas būdinga moderniam kurortui ir moderniam žmogui, kuris džiaugiasi technikos laimėjimais ir nori jais naudotis. Tiesa, Druskininkus supa ir puiki gamta! “Žalieji Druskininkai” - skaitome laikraščiuose, žurnaluose, matome kino kronikose. Ir tai tiesa. . . Gatvės medeliais pasipuošusios, rūpestingai prižiūrimi gėlynai, žalia veja aikštėse. Bet pasklaidai kurį nors mūsų ir užsienio iliustruotą žurnalą ir nebeatskiri - kur Druskininkai, o kur kitas kurortas.

Visi jie kažkuo, o gal ir viskuo, vienas į kitą panašūs. Skiriasi tik gamta: čia Nemunas - ten jūra, čia pušų miškas - ten palmės, orchidejos, čia Ratnyčėlė - ten krioklys, kalnai . . . Iš senų Druskininkų mažai kas išliko. . . Ištikimiausiais, kilniausiais Druskininkų draugais pasiliko senelis Nemunas, amžinai skubanti Ratnyčėlė, Druskonio ežeras ir milžiniškas pušų miškas, nors ir žymiai praretintas, nedaug senelių, šimtamečių pušų teišsaugojęs. Pagaliau išliko gydomieji šaltiniai, kuriems Druskininkų kilmės istorijoje priklauso pirmeny - bė . . . Taigi, einu Druskininkų gatvėmis ir, kai pamatau pažįstamą seną namą - apsidžiaugiu, lyg būčiau gerą bičiulį sutikęs, kuriam norisi paspausti ranką ir paklausti: "Na, kaip laikais?" Ir jis, rodos, pakrato savo žilą galvą, mirkteli langais ir nusišypso:

10. NAMAS: "Ėhė, ir tu jau nebe ta, atsimenu, kaip basa bėgiojai ir pro tvoros plyšius į mane spoksojai. O dabar esi žilagalvė kaip aš - abiejų mūsų tas pats likimas . . ."
11. ČIURLIONYTĖ: Žymiai pasikeitęs Druskininkų parkas. Prieš pirmąjį pasaulinį karą čia stovėjo didžiulis kurhauzas, o parke augo daug senų augalotų medžių, kurie nuostabiai puošė viso parko teritoriją ir vietomis sudarė žavingą prieblandą. Kažkaip lengva buvo kvėpuoti po tokiais medžiais milžiniais, pro kurių lapus vienas kitas spindulėlis teprasiskverbavo. Pagrindinis pastato fasadas žiūrėjo į Nemuno pusę, jį puošė didelė veranda - estrada simfoniniam orkestrui. Orkestras atvažiuodavo iš Vilniaus ir per visą sezoną grodavo du kartus per dieną: nuo aštuonių iki dešimtos valandos ryto ir nuo penkių iki septynių valandų vakaro. Koncerto repertuaras buvo įvairus, kaip mišrainė.
Daug šaunių vardų susiję su Druskininkų istorija, bet jie užmiršti. Druskininkuose prieš pirmąjį pasaulinį karą vasaravo Česlovas Sasnauskas, viešėjo Petras Rimša. Druskininkuose gimė įžymus skulptorius Žakas Lifšicas, Čia jis praleido vaikystę, pažino Čiurlionių šeimą ir svajojo eiti Čiurlionio - dailininko pėdomis.
12. PASAKOTOJAS: Primintina, kad prieš kelerius metus New Yorke Lifšicas, kalbėdamas su skulptore Kepalaite, prisiminė Druskininkus ir net pašvilpavo lietuvišką dainelę.
13. ŠVILPA: *Tekėjo saulelė pro debesėlj, vai tai, vai tai, pro debesėlj, vai tai tai, vai tai tai, pro debesėlj*
14. DAINA: Jaunoji mergelė linelius rové, vai tai, vai tai, linelius rové
vai tai tai, vai tai tai, linelius rové.
Atjojo bernelis pro pūdymėlj, vai tai, va tai, pro pūdymėlj,
Vai tai tai, vai tai tai, pro pūdymėlj .
Padėk Diev, mergele, linelius rauti, vai tai, vai tai, linelius rauti
Vai tai tai, vai tai tai, linelius rauti . . .

ieškojo ir mažame Dzūkijos kampelyje didelės gyvenimo tiesos. Su meile jis įžvelgdavo kiekviename, kad ir paprasčiausiems, bet su gryna širdimi ir sąžine žmoguje gėrio kibirkštėlę ir džiaugėsi, ją suradęs.

O tėviškėje žemė kvepia. Dieną spindi saulė, naktį žvaigždės, o rytais rasos rutulėliai sutviska saulėje lyg nakties ašaros ir nusirita nuo lapų. O vakarai? Tie nepamirštami vakarai! Saulė jau nuskęsta žemės gilumon ir atsiunčia žemei tokią tamsią melsvą skraistę, o su ja ir ilgesingą tylą. Tada suskamba pianinas, širdis pradeda skubėti, jos ritmas susilieja su skambančiu pro atvirą langą ritmu . . .

20. PIANISTAS / PIANISTĖ ar PLOKŠTELIŲ MUZIKA: Čiurlionio kūryba - Preludas . . .

21. PASAKOTOJAS: Bandykime įsigauti Čiurlionių namą ir susipažinti su ta nuostabią šeima.

22. I SUPAŽINDINTOJAS : Čiurlionio tėvas, vardu Konstantinas, buvo vargonininkas. Jis gimė 1846 metais Gobinių kaime, Liškiavos parapijoje, Leipalingio valsčiuje, laisvo valstiečio lietuviu Stasio Čiurlionio šeimoje. Mažas būdamas visai nesidomėjo ūkiu. Svajoto tapti vargonininku. Nei kaimo skriporiai, nei puikios Gobinių dainininkės nežavėjo jo taip, kaip sužavėjo pirmą kartą išgirsti vargonai, kurie "giedojo" iškart keliais balsais. . . Muzikos mokėsi pas Liškiavos vargonininką, lankė pradžios mokyklą, gerai mokėjo ne tik lietuvių, bet ir rusų, ir lenkų kalbas, turėjo kaligrafiškai taisyklingą braižą. Pirmoji tėvo vargonininko vieta buvo Liškiava, po to Varėna ir Druskininkai. Tėvas buvo vidutinio ūgio, šviesiaplaukis, mėlynakis, erelio nosimi ir šviesiais ūsais. Buvo gana linksmo būdo, mėgdavo į svečius vaikščioti, anekdotus pasakoti.

Jaunystėje tėvas buvo aistringas medžiotojas. Jį žavėjo ne tiek žvėrių ir paukščių šaudymas, kiek bastymasis po miškus ir stebėjimas paukščių ir žvėrių gyvenimo. Jis įdomiai pasakodavo apie miško stebuklus, mokėdavo puikiai pamėgdžioti paukščius: tetervino burbuiavimą, apuoko ūbavimą ir volungės švilpavimą.

23. DAINA

Aš išėjau į girelę, kur čiulba ulba volungėlė,
Gieda volungėlė, o ta lakštingėlė, gieda volungėlė, o ta
lakštingėlė. . .

24. I SUPAŽINDINTOJAS: Druskininkuose tėvas įsitraukė į meškeriojimą ir tai buvo ne tik vien žuvavimo aistra, bet ir reikalas. Šeimai vis didėjant (Čiurlioniai išaugino penkis sūnus ir keturias dukteris) teko verstis dar kuo nors pašaliniu, kad būtų galima galą su galu sudurti. Vargonininko alga tik 10 rublių mėnesiui. Todėl tėvas dar uždarbiaudavo rašydamas žmonėms prašymus ir skundus į valdžios įstaigas.. Kai įsigijo savo namus, užveisė sodą.

Su vaikais tėvas buvo griežtas, ypač su sūnumis. Tik su vyriausiuoju Kastuku jis buvo kažkoks švelnus, nedrąsus ir ne toks išdidus, ir aiškiai laikė jį autoritetu. Kastukui parvažiavus, tėvas visai pasikeisdavo, pralinksmedavo ir daugiau laiko praleisdavo namie. Jis rodydavo jam sodą, prie kiekvieno medelio

sustodamas, o vakarais klausydavo jo improvizacijų ir nepaprastai juo didžiuodavosi. Kitus vaikus spyrė mokyti jo preliudus skambinti, ir pats kartais mėgindavo pagroti juos iš lapo.

24. ČIURLIONIO PRELIUDAI /Plokštelė ar pianistas/

25. II SUPAŽINDINTOJAS: Čiurlionio motina - Adelė Radmanaitė - Čiurlionienė buvo palikuonė

vienos iš šeimų, emigravusių iš Bavarijos (Regensburgo) į Lietuvą. Tai evangelikų šeimos, kurios dėl katalikų bažnyčios persekiojimo ryžosi apleisti savo kraštą. Seirijuose buvo susitelkusi visa jų kolonija, jie turėjo savąją evangelikų bažnyčią, savo išlaikomą pradžios mokyklą, ir gyveno daugiausia versdamiesi amatais. Jos tėvas buvo liaudies dailininkas. Jis gamindavo iš gipso, gintaro ir medžio statulėles bei papuošalus ir pardavinėdavo juos per atlaidus ir jomarkus. Čiurlionienės tėvas buvo stipruolis ir mėgdavęs prieš kitus pasigirti. Būdamas 40 metų amžiaus, jis ėjo lažybų, kad išrausiąs medį su šaknimis. Lažybas laimėjo, bet, išrovęs medį, staiga krito ant žemės, o iš jo burnos jam pasipylė kraujas. Po poros dienų jį palaidojo.

Kai Radmanas mirė, Adelė buvo vos 14 metų amžiaus. Kurį laiką ją buvo pasiėmęs pas save jos pusbrolis Šmitas, Alytaus taikos teisėjas. Ten ji padėjusi jo seseriai tvarkyti namų ūkį, o pusbrolis rūpinęsis jos bendru lavinimu. Kadangi Adelė gerai mokėjo vokiečių kalbą, jai buvo pasiūlyta grafo Opermano dvare auklės vieta prie paaugusių vaikų. Jos pareiga buvo eiti su vaikais pasivaikščioti ir prižiūrėti, kad jie mokytųsi. Vėliau, iki vedybų, ji ėjo garderobo sandėlininkės pareigas. Čiurlionio motina dar savo vaikystėje buvo išmokusi puikių dzūkiškų dainų, kurių išmokė ir savo vaikus. Apie vedybas su Čiurlioniu, ji sakydavusi, kad juos "supiršo" vargonai. . . . Lankydamą Liškiavos bažnyčią (ji buvo evangelikė) , iš pradžių nelabai suprato katalikų bažnyčios apeigas, ir jos dėmesį labiausiai patraukė vargonai, todėl ji nuolatos dairydavosi į viškas ir net gavo iš savo globėjų pastabą. Vargonai jai skambėjo ir namo grįžus. Tokią uolią klausytoją pastebėjo ir vargonininkas Čiurlionis. Pirmas susitikimas šventoriuje, po to kova su Opermanais, kurie nenorėjo netekti geros darbininkės. . . . Jaunieji kovą laimėjo ir, 1873 m. susituokę Liškiavoje, išsikėlė į Varėną, kur 1875 m. gimė pirmasis sūnus Mikalojus Konstantinas. Tada Čiurlioniai persikėlė į Ratnyčią, kur gimė ir po kelių mėnesių mirė pirmoji duktė Honorata.

Nors meilė buvo didelė, tačiau po kelerių metų atėjo rūsčios dienos. Tai įvyko persikėlus į Druskininkus. Pabudo tėvo sena aistra - keliauti! It štai, pardavęs savo miško dalį Gobiniuose, Čiurlionis išsirengė į ilgą kelionę: "Šiaip sau - pasaulio pamatyti". Motina, palikusi su trejų metų Kastuku, sunkiai pergyveno šį smūgį, juo labiau, kad tai atsitiko netikėtai, nes gyvenimas buvo darnus, be debesėlio. Opermanienė, sužinojusi apie įvykį, atvažiavo į Druskininkus ir pasiėmė Čiurlionienę su mažu berniuku pas save. Po metų, kai Čiurlionis parkeliavo, tiuk po ilgų derybų juodu pradėjo iš naujo kurti "laimės židinį".

26. III SUPAŽINDINTOJAS: Greitomis susipažinkime su Konstantino, namuose vadinto Kastuku, seserimis ir broliais. Kadangi Kastukas mėgo saviškius savaip pravardžiuoti, tai pridėsime ir jų pravardes:

Vyriausioji sesuo Marija - *Būrinis Laivas*, gimusi 1879, ištekėjo už Chomskio, gyveno Vilniuje, o po II - jo pasaulinio karo išvyko į Lenkiją. Mirė

90 - ties metų. Kastukas labai mylėjo šią seserį, ir, kai Chomskis, pasipręsėmė reikalauti pasogos, jis išmetė savo būsimo švogerį iš namų.

..
Juzė - *Skalbéja* (Stulgaitienė) gimė 1883 m. Mirė 83 metų
Povilas - *Gandras ir Asilas* . . . šešeriais metais už Kastuką jaunesnis, tačiau artimas draugas, kurį laiką mokėsi Peterburgo vidurinėje mokykloje, vėliau Varšuvos konservatorijoje. 1904 m., nenorėdamas tarnauti caro kariuomenėje, išvyko į Ameriką. Ten sukūrė šeimą, turėjo sūnų ir tris dukteris.

Povilas New Yorke studijavo architektūrą. Grįžęs į Lietuvą 1920 m. ilgą laiką dėstė Kauno meno mokykloje perspektyvą ir braižybą, projektavo ir statė mokyklas. Mirė 1948 m.

Juozas gimė ir mirė metų nesulaukęs.

1887 m. gimė **Stasys** - *Kumelė*. . . Jis baigė varšuvos gimnaziją ir įstojo į politechniką. Pirmame kare buvo kontūzytas ir demobilizuotas. 1917 m. Kijeve baigė politechniką ir nui 1918 m. Lietuvoje ėjo įvairias inžinieriaus ir pedagogo pareigas. Vienerius metus buvo susisiekimo ministru. Mirė 1943 m.

Penkiolika metų už Kastuką jaunesnis **Petras** - *Samsonas*, *Gaidys*, *Filosofas*, 1910 emigravo į Ameriką, labai ten vargo, todėl 1923 m. grįžo į Lietuvą. Mirė tragiškai 34 - erių metų amžiaus.

Jonas - *Vabalas*, *Svento Jono Vabalėlis*. . . gimė 1893 m. 1911 - 14 metais mokėsi Varšuvos Konservatorijoje, vargonų klasėje. Laisvoje Lietuvoje stoji į Karo mokyklą, dėstė muziką gimnazijose, mirė 1955 m. Vilniuje.

Sesuo **Valerija** Karužienė, pravardžiuota *Valkirija ir Vilku*, gimusi 1887 metais mokėsi Vilniaus ir Peterburgo Pedagoginiuose kursuose, Maskvoje lankė dailės studijas, 1923 -24 metais mokėsi Berlyne Orliko dailės studijoje, 1924 - 26 metais lankė Ciuricho universiteto Meno istorijos fakultetą. Nuo 1945 metų dirba Kaune M.K. Čiurlionio dailės muziejuje, vadovauja meno skyriui ir rūpinasi M.K. Čiurlionio kūrybiniu palikimu. (Mirė.....)

Jadvyga - *Žvirblis*, *Australija* . . . už Kastuką jaunesnė 25 - eriais metais, mokėsi Kaune, Vilniuje, Maskvoje. Studijas baigė 1925 m. Leipcige ir Berlyne. Dabar dirba Valstybinėje konservatorijoje kaip tautosakininkė - muzikologė. (Mirė

Šių dviejų seserų nuopelnas, kad apie Čiurlionį turime dvi gana įdomias knygas, kurių ištraukos šiam montažui daugiausia ir naudota.

27. II SUPAŽINDINTOJAS: Sugrįžkime prie Čiurlionių motinos. Galim įsivaizduoti, kiek ji turėjo dirbti, kad tokia didelė šeima būtų ir aprengta, ir pavalgydinta.

33. ČIURLIONIS :

Mano mylimas ir geras Broleli,
Žinau, kad nesugebėsiu aprašyti, ką jaučiu, perskaitęs Tavo laišką. Man kažkaip gera ir liūdna. Norėčiau Tave apkabinti, apkabinęs išreiščiau viską, ką trokštu išreikšti - išreikščiau ir savo džiaugsmą, ir pasididžiavimą, ir užuojautą, ir liūdesį. Apie tai rašyti sunku, trūksta žodžių, o tai, kas ateina į galvą, popieriuje sustingsta. Prieš pora savaičių rašė man Mama. Rašė, kad Tu nuolat liūdi, kad nekenti savo muzikos, kad nenorėjai važiuoti į Plungę etc. etc. Perskaičius tą laišką, man buvo labai liūdna. Nemanyk, kad smerkiu Tave už tai, kad Tau trūksta ištvermės, kad nenori dirbti ir būti Plungėje. Pažįsti mane ir žinai, kad ne dėl to Tau priekaištauju. Man skaudu dėl Tavo neatvirumo. Meni mūsų pasikalbėjimą pajūryje naktį ant tilto? Aš jo neužmiršau ir, perskaitęs Mamos laišką, vėl prisiminiau. Pamaniau: "Ko gi tas galvijas sielojasi? O jei būtinai turi sielotis, jei kitaip negali būti (nes tai ne nuo mūsų pareina), tai kodėl neparrašo, kas yra?" Nes jei turi bičiulį, tai rašoma jam viskas, ir jei bičiulis neras iš to sielvarto išeities, tai nors geru žodžiu šiek tiek paguos - vis bus lengviau. . .

34. PASAKOTOJAS: Čiurlionis savo trumpame gyvenime buvo nemaža keliavęs. Trylikos metų išvežtas į Plungę, į kunigaikščio M. Oginskio orkestro mokyklą. Tėviškės palikimas jį taip sukrėtė, kad jis buvo net susirgęs iš nostalgijos. Tėvai pasiėmė namo, bet po kiek laiko, jis pats pasiprašė leisti jį atgal į Plungę, kur jis mokėsi penkerius metus. Po to septyneri metai Varšuvoje, pusantrų Leipcige, vėl gyvenimas Varšuvoje ir dailės studijos, kartu užsidirbant duoną sau ir dar trimis broliams, kurie mokėsi Varšuvoje. 1905 m. Čiurlionis buvo išvykęs atostogų su turtinga Volmanų šeima į Kaukazą. Nuo 1906 iki 1909 metų gyveno Vilniuje ir įsitraukė į lietuvių kultūrinį gyvenimą. 1909 m. išvyko į Peterburką, kur tikėjosi įsikurti, tačiau liga vėl jį sugrąžino į Druskininkus, iš kurių vėliau buvo išvežtas į Pustelniko nervų ligoninę netoli Varšuvos, iš kur į tėviškę jau nebegrįžo, nors pavasariop tėvus pasiekė laiškas iš Stasio, kad Kastukas pasveiko. Jadvyga prisimena, kas tėvai vieno impulso pagauti, abu atsiklaupė ir abu verkė. Tai buvo dėkingumo ašaros. Po to dar pats Kastukas atviruku pranešė: "Vasarą praleisime Druskininkuose". Po mėnesio, 1911m. balandžio mėn. 11 d. Mikalojus Konstantinas Čiurlionis mirė.

35. MUZIKA (Čiurlionio muzikos ištraukėlė).

36. POEZIJA. *Kazio Bradūno Antroji Fūga, trečia dalis*

Šią naktį keroja žvaigždynai / šakom be šaknų,
Mudu, žiburį užgesinę / laukiam ošimo miškų.
Vien tylą . . . / O tylą, kad net girdim,
Kaip skyla minčių kevalai, / kaip kaimo pakape spindi . . .
Argi tu taip vėlai
Dabar atsišauktum, Geroji, / kurios niekada nemačiau? . . .

Tyla . . . / Vien žvaigždynai keroja / į vidurnaktį dar plačiau . . .

37. PASAKOTOJAS: Čiurlionis mėgo gamtą, ypač tėviškės aplinkoje. Iš pat jaunystės įvairiulauku klaidžiodavo po miško tankumyną, tai saulėtekį sutikdamas, tai vidudienio tylos klausydamas, tai žvaigždėtą naktį miške paežerieis vaikštinėdamas .
O kai kildavo audra, apsigaubęs apsiaustu, jis skubėdavo į mišką pasiklausyti šėlstančios vėtros ūžimo. Kartą sugrįžęs iš pasivaikščiojimo, jis pasakė:
38. ČIURLIONIS: Tos pušys kažkaip ypatingai ošia - skamba visai kaip styginių orkestras.
39. PASAKOTOJAS: Ir kadaise, dar vaiko vaizduotėje gimusi, širdyje išugdyta ir išnešiota jaunystėje, paprastai ir nuoširdžiai suskambėjo miško poema. Tai vėjų banguojančių ritmų įkvėpta, vidudienio saulėtos harmonijos pripildyta, ryto skaidrumu švytinti pirmoji lietuviška simfonija "MIŠKE".
40. MUZIKA: Ištrauka iš simfonijos "Miške"
41. ČIURLIONYTĖ JADVYGA: Brolis mėgdavo į mišką išsivesti ir jaunesnius brolius bei seseris. Vieną vasaros rytą, anksti atsikėlęs sušuko:
42. ČIURLIONIS: Ei, vaikai į Raigardą! Greitai ruoškitės!
43. ČIURLIONYTĖ: Sujudo lyg skruzdėlynas visas mūsų namelis. Ėjom visai dienai, tad reikėjo pasiimti bulvių maišelį, druskos. Mama , užlipus palėpėn, atplovė lašinių gabalėlį. Tai bus puota! Kepsime bulves, baravykus ir valgysime su lašiniais. Kastukas savo kambarėlyje ruošė dėžę su dažais, o Valė , kaip visada, plovė teptukus. Išsirengė visi ir su Kastuku priešaky iškeliavo:
44. DAINA: Išėjo tėvelis į mišką, išėjo motinėle į mišką,
Išėjo tėvelis , išėjo motinėle, išėjo visi vaikai į mišką. 2 k.
Pamatė tėvelis pelėdą, pamatė motinėle pelėdą, ir t.t.
45. PASAKOTOJAS: Įdomu, kad ši dainelė buvo vienu iš lietuviškų dainų pavyzdžių Čiurlionio straipsnyje *Apie muziką* , kuris tilpo Sofijos Čiurlionienės - Kymantaitės knygoje *Lietuvoje*, išleistoje 1910 m. Vilniuje. Be kita ko ten Čiurlionis apgailestauja, kad net į mūsų himno melodiją sudėta lenkiškos giesmės, rusiško maršo motyvai. Čiurlionis aiškiai pasisakė už lietuvišką muziką:
46. ČIURLIONIS: "Esam pirmi lietuviai kompozitoriai, ir ateinančios kartos mūsų veikaluose ieškos pavyzdžių. Esame tartum mazgas tarp liaudies ir lietuvių muzikos ateityje . . . Mūsų credo - tai seniausios dainos ir mūsų ateities muzika.
47. ČIURLIONYTĖ: Na, grįškime į mišką. . . Tik įėję, tuoj pajutome didingą jo grožį. Juo tolyn, juo tankesnis darėsi šilas, juo aukštesnės ir storesnės augo pušys.

Reikėjo gerokai užversti galvas, norint pamatyti šimtametės, išdidžiai išsitiesusios ir šakas plačiai iškėtokusios pušies viršūnę.

48. PASAKOTOJAS: Nenuostabu, kad Čiurlionio paveiksluose regime pušis su karalių karūnomis. . .
O štai viename paveiksle miško glūduma. Prieblandoje matyti, kaip viena pušis, viesului neatsispyrusi pasviro į šalį ir , tik šakomis į kitas , stipresnes, atsirėmusi, išlaikė nesugriuvusi. Jos įžulni linija sudaro lyg arfos kontūrus. Grakščios, tiesios pušys , į eilę sustojusios , tai arfos stygos. Kylantis tarp medžių rūkas virsta vos matoma ranka, kuri groja arfos stygomis. O miškas paskendęs savo ošiančioje harmonijoje, pritaria arfos giesmei . . .
49. ČIURLIONYTĖ: Ilgaiėjome šilu į Raigardą, o pušys lydėjo mus, retkarčiais tylomis lyg atsidusdamos ir galvomis palinguodamos. Kelias pradėjo kilti aukštyn, o šilas retėti. Artėjo smėlynų kalneliai su jaunom pušaitėm ir kadugynais. Smėlį dengė pilkšvos samanos ir čiobreliai.
50. ČIURLIONIS: Jau netoli Raigardas !
51. DAINA: Oi giria, giria, girele žalioji, pilna drabnų paukštelių.
Giedrią dienele paukšteliai čiulbėjo, ūkanotą liūdėjo.
52. ČIURLIONIS: Ei, ei, Žiūrėkite, Raigardas!
53. ČIURLIONYTĖ: . . . Pribėgau prie tos vietos ir nustebau. Po mūsų kojomis, kiek akis užmatė, atsiskleidė didingas slėnis, violetine miškų juosta apsuptas. Visą jį dengė žalia pieva, per vidurį vingrus upokšnis, šen ten žaliais krūmais apaugęs. Kaip platu, kaip erdvu!
54. ČIURLIONIS: Tai čia, anot žmonių pasakojimų, nugrimzdęs tas didysis miestas Raigardas -
su fantastiškais bokštais, su skambančiais Velykų varpais, su balto marmuro sienomis ir auksiniais stogais. Tai to vargšo paskendusio miesto gyventojų gerosios vėlės klaidžioja po raistus ir kaip žvaigždės danguje žiba vidunaktį pelkėse. Tai iš to miesto piktosios vėlės išeina naktį gąsdinti pravažiuojančių žmonių, visokių piktų išdaigų jiems krėsti. Tai čia tylią naktį girdimas širdį veriantis šauksmas: "Gelbėkit, gelbėkit, skęstu!" - tai vienoje, tai kitoje vietoje, tai vyriško balso, tai moteriško. Taičia mėnesienoje girdėti nuostabi muzika, lyg iš po žemės sklindanti, tokia liūdna, bet kartu guodžianti, negirdėtų instrumentų garsais aidinti. O kokios klastingos tos žaliosios erdvės, margaisiais gėlynais nusėtos! Čia ne vienas šienplovys, pataikęs koją į plaukiantį kupstą, dingo it prarajoje su dalgiu ir pustykle - liko tik šiaudinė skrybėlė, plūduriuojanti vandens paviršiuje. Čia ne vienas piemenėlis, dingusios karvės ieškodamas , ir pats vandens bedugnėje gal gavo. Veltui jis buvo motulės laukiamas ir apverkiamas. Ne kas kitas, kaip Raigardo požeminiai gyventojai pasigrobdavo v argšus žmones, kasd jų kalbos ir dainų neužmirštų. Tad Švendubrės, Pervalkų ir kitų kaimų moterys, išleisdamos savo vyrus šienauti, o vaikus ganyti, aprūkydavo juos švėstomis žolelėmis ir

įprašydavo neiti į tas vietas, kur po žolynais slapstėsi gilos versmės, vedančios į Raigardo paskendusį miestą.

55. PASAKOTOJAS: Daug legendų ir nuotykių randame apie Raigardą Jadvygos Čiurlionytės *Atsiminimuose*, visokių netikėtumų nutinka miško ekskursijoje, bet mums gal įdomu, kaip Čiurlionis piešia ir tapo.

56. ČIURLIONYTĖ: Užkūrę laužą ir karštame smėlyje iškepę bulves ir grybus, valgėm suos su lašiniais. Po priešpiečių nusileidome į upelį vaandens atsigerti, o Kastukas, pasistatęs molbertą ir išsiėmęs paletę, pradėjo dėti dažus ir ruošti darbui.

Jis dirbo iki saulėleidžio be pertraukos, o mes išsiskirstę kas sau, suradome ką veikti. Kastukas dirbo susikaupęs ir visai nekreipė dėmesio į mūsų išdaigas bei žaidimus. Jis, kaip visuomet tokiomis valandomis, buvo lyg dingęs, lyg išnykęs iš mūsų tarpo, kažkur savame pasaulyje užsidaręs, nieko negirdėjo ir nieko nematė, kas aplink jį darėsi. Veidas susikaupęs, akys gilos ir tolimos.

Ir tik kai saulė gerokai prie žemės priartėjo, kai medžių ir krūmų šešėliai pradėjo tįsti ilgyn, išgirdome stiprų ir tokį džiugų balsą, kuris šilta jausmo banga pripildė mus visus, jau sėdinčius ir laukiančius kelionės namo.

57. ČIURLIONIS: Ei, eiii! Op, op !!! - Kur jūs? O - ho - ho!

58. ČIURLIONYTĖ: Atsiliepėm ir suėję bėgo žiūrėti paveikslų. Ir štai pamatėm ant molberto tris Raigardo slėnio eskizus, kurių trečiasis buvo vos pieštuku užbrėžtas. Vienas jų jau žėrėjo spalvomis.

- Dar nebaigtas, - pasakė brolis, - teks dar ne kartą grįžti.

-

59. ČIURLIONIS: Na, dabar eisime namo. Kad tik kelio nepamestume, tai visas raganas pakeliui

išvaikysime. . . .

60. PASAKOTOJAS: Laikas neleidžia daugiau paklojoti su Čiurlioniu po Druskininkų apylinkes, nespėjome susipažinti su įdomiais Čiurlionio draugais. Tačiau tikiu, kad jums bus daug suprantamesnis poeto Bradūno susitikimas su Čiurlioniu *Antrojoje fugoje*:

61. POEZIJA:

Karaliūnai ieško niekad nerasto,
Žėrinčio po stogu šiaudiniu,
Tokio mažo, tokio paprasto,
Pamesto ir pamiršto žynių.

O jei mudu rasim netikėtai
Ir pasauly viskas pasikeis,
Jei nubėgsim, kaip vaikai saulėtais
Poringių ir pasakų keliais,
Ar parnešime kažin ką didelio,

Ko viršūnės žvilgsnis nepasieks?
O gal šauksime balsu paklydėlio
Žemėje, kurios neranda nieks.

Detroitas, 1975 m. liepos mėn. 16 d.

Skaityta tais metais per sendraugių ateitininkų vasaros stovyklą.

Skaitė: J. Čiurlionytė - Lilė Gražulienė, Rita Neverauskaitė. Įžangą ir Čiurlionį - Pr.

Zaranka,

Pasakotoją - Saulius Jankauskas, Poeziją - Gintas Zaranka, Taura Zarankaitė ir Kristina Veselaitė

I Supažindintoją - Eligijus Lelis, II Supažindintoją - Laima Šalčiuvienė, III Supažindintoją - Alma

Lelytė, Supažindintojus su kitais broliais ir seserimis - Rasa Veselkaitė, Andrius Palūnas, Tomas Palubinskas, Paulius Gražulis, Darius Polikaitis, Dainavo visi; buvo išspausdinti dainų tekstai.

Kompiuterin perrašyta 2003 m. lapkričio mėn. 16 d. Livonia, MI USA